

ile görüştü ve burada itibar gördü. Mekke şerifi Sa'd b. Zeyd'i azlettirerek yerine Berekât b. Muhammed'in getirilmesini sağladı, kendisi de Mekke'de Haremeyn işleri sorumluluğuna tayin edildi. Rûdânî bu görevinde önemli hizmetler yaptı, Mekke'de yaygınlaşan bid'atlarla mücadele etti. Ancak onu bu göreve getiren vezir vefat edince (1087/1676) kendisini çekemeyenlerin şikâyeti üzerine görevinden alındı. 1093 (1682) yılında hacca, ardından Şam'a gitti ve burada vaktini eser yazmakla geçirdi. 1094 Zilkadesinde (Ekim-Kasım 1683) Şam'da vefat etti. 1095 veya 1096'da (1685) öldüğü de zikredilir. Rûdânî başta hadis olmak üzere temel İslâmî ilimler yanında astronomi, mantık, felsefe ve matematik alanında tanınmaktadır. Vakıt tayininde ve astronomik hesaplarda kullanılan "el-âletü'l-câmia" isimli geometri aletinin mücididir. Bû Zeyd Ahmed, *Muhammed b. Süleymân er-Rûdânî min a'lâmî'l-Mağrib fi'l-ğarnî'l-hâdî 'aşer el-hicri* adıyla bir çalışma yapmıştır (Rabat 1990).

Eserleri. 1. *Cem' u'l-fevâ'id min Câmi'i'l-uşûl ve Mecma'i'z-zevâ'id*. İbnü'l-Esîr'in *Câmi' u'l-uşûl'ü* ile Heysemî'nin *Mecma' u'z-zevâ'id*'ine İbn Mâce ve Dârimî'nin *es-Sünen*'lerini ilâve etmek suretiyle on dört temel hadis kitabını tekrarları önemli ölçüde ayıklayıp ve hadislerin isnadını hazfederek bir araya getirdiği eseri olup (10.131 hadis) *Mecma' u'z-zevâ'id*'deki zayıf ve uydurma rivayetler bu kitapta yer almamıştır. Birçok defa basılan eser (Hindistan 1346/1929; Medine 1387, 1406/1986; Mekke 1404/1983; Kıbrıs 1405; Beyrut 1408/1988; I-II, Cidde 1973, 1988; I-IV, Küveyt 1418/1998) Naim Erdoğan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (I-V, İstanbul 1996). 2. *Şilatü'l-halef bi-mevşûli's-selef*. Müellifin tefsir, hadis gibi temel İslâm ilimlerinden rivayet icâzetini aldığı eserleri ve onların isnadlarını zikrettiği bu çalışmayı Muhammed Haccî yayımlamıştır (Beyrut 1408/1988). 3. *Kalâ'idü'l-le'âli fi'l-a'mâlî'l-eyyâm ve'l-le'yâlî*. Müellif bu risâleyi *Mağâsîdü'l-'avâli bi-ğalâ'idü'l-le'âli* adıyla şerhetmiştir. 4. *en-Nâkı'a 'ale'l-âletü'l-câmî'a*. Kendi icat ettiği aletin özellikleri ve kullanılışı hakkında olup Charles Pellat tarafından neşredilmiş (BEO, XXVI [Damas 1973], s. 7-82), daha sonra nâşir bu risâlenin Fransızca tercümesini de yayımlamıştır (BEO, XXVIII [Damas 1975], s. 83-165). 5. *Tebşirâtü'l-ihvân*. Takvimle ilgili manzum bir eserdir. 6. *Behcetü't-tullâb fi'l-'amel bi'l-uşurlâb*. 7. *Risâle fi resmî'l-uşurlâb*

bi'l-hendese. 8. *Risâle fi esmâ'r-rüsûmi'l-mersûme 'ale'l-uşurlâb eş-Şimâli*. 9. *Tuhtetü üli'l-elbâb fi'l-'amel bi'l-uşurlâb* (son dört eserin nüshaları için bk. İhsanoğlu v.dğr., I, 318-321).

BİBLİYOGRAFYA :

Rûdânî, *Şilatü'l-halef bi-mevşûli's-selef* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1408/1988, neşredinin girişi, s. 7-13; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eser*, IV, 204-208; İbrâhîm Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, Kahire 1344/1925, I, 260; Brockelmann, *GAL*, II, 610-611; *Suppl.*, II, 691; *Hedüyetü'l-'ârifîn*, II, 297; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, I, 425-429; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 151-152; M. Habîb el-Hile, *et-Târîh ve'l-mü'errihün bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 358-361; Bündâr b. Muhammed b. Reşid el-Hemedânî, *el-Menhecü'l-târîhî li-mü'errihî Mekketi'l-mükerreme*, Riyad 1418/1997, s. 405-416; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihî*, İstanbul 1997, I, 317-321.

AHMET YÜCEL

RÛDEKİ

(الرودى)

Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed b. Hakîm er-Rûdekî es-Semerkandî (ö. 329/941)

İran şairi.

Semerkant'ın Rûdek kasabasına bağlı Bennüc köyünde dünyaya geldi. III. (IX.) yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir. Rûd adlı enstrümanı iyi çaldığından Rûdekî mahlasını kullandığını ileri sürenler varsa da doğrusu bu mahlası doğduğu şehre nisbetle almış olduğudur. Sekiz yaşında Kur'an'ı ezberlediği ve aynı dönemde şiire başladığı söylenir. Arap şiiriyle edebiyatını öğrenen Rûdekî'nin müsviki ve şiirdeki başarısı Sâmânî Emîri Nasr b. Ahmed'in (914-943) dikkatini çekti ve onun sarayına intisap etti. Ardından Emîr Nasr'ın vezirlerinin ve saray ileri gelenlerinin ödül ve bağışlarıyla büyük bir servete sahip oldu ve itibar kazandı.

Avfi (*Lübâb*, II, 6), Abdurrahman-ı Câmî ve daha birçok kaynak Rûdekî'nin doğuştan kör olduğunu kaydeder. Ebû Hayyân et-Tevhîdî ve Firdevsî gibi ona yakın zamanda yaşayanlar da kör olduğunu şiirlerinde ima etmişlerdir. Bununla beraber Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, Nizâmî-i Arûzî ve *Târîh-i Sîstân*'ın müellifi ondan bahsederken kör olduğuna dair bir şey söylemezler. Rûdekî de şiirlerinde görme duygusuyla ilgili birçok fiil kullanmış, renklerden söz etmiş, gözle görülen şeyler hakkında teşbihlere yer vermiştir. Bertels'e göre (*Târîh-i Edebiyyât-i Fârsî*, I, 213) kendisini övdüğü Bel'amî'nin vezirlik-

ten alınmasından sonra gözden düşmüş ve gözleri kör edilmiştir. Hidâyet, Rûdekî'nin ölüm tarihi olarak 304 (916) yılını vermiş de (*Mecma' u'l-fuşahâ*, II/1, s. 875) bu tarih doğru değildir. Onun bu tarihten sonra yaşadığına dair bilgiler mevcuttur. Sem'ânî, Rûdekî'nin 329'da (941) Bennüc köyünde öldüğünü ve orada defnedildiğini yazar (*el-Ensâb*, VI, 184).

Rûdekî'nin övdüğü kimselerin başında Nasr b. Ahmed gelir. Onun daha önce Nasr'ın babası Ahmed b. İsmâil'in (ö. 301/914) hizmetinde bulunmuş olması da muhtemeldir. Rûdekî'nin övdüğü diğer kişiler arasında sanat ve ilim erbabını himayesiyle tanınan Saffârî emirlerinden Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Halef, *Târîh-i Bel'amî* yazarı Ebû Ali Bel'amî ve Deylemlî kumandanı Mâkân-ı Kâkî yer alır.

Rûdekî'nin en önemli eseri olan divanındaki beyit sayısı Reşid-i Semerkandî'ye göre 1.300.000, Hamdullah el-Müstevfî'ye göre 700.000 (*Â*, IX, 762), Esed-i Tûsî'ye göre ise 180.000'dir (*EP*² [İng.], VIII, 585). Fakat onun çeşitli kaynaklardan derlenerek oluşturulan divanında (nşr. Sa'îd-i Neftîsî, Tahran 1373 hş.) 1045 beyit vardır. Bu neşirdeki şiirlerin bir kısmının Katrân-ı Tebrîzî'ye (ö. 482/1089) ait olduğu anlaşılmıştır. Bu yanlışlığın her iki şairin methiyelelerinde zikredilen Nasr adlı hâmiden kaynaklandığı sanılmaktadır. Edward Denison Ross, Rûdekî'nin divanındaki şiirleri inceleyerek ona ait olanları tesbite çalışmıştır (bk. bibl.). Divanda yer alan şiirlerin çoğu kaside, gazel, mesnevi ve rubâî tarzındadır. Şems-i Kays, *el-Mu'cem* adlı eserinde (s. 119) Rûdekî'nin hezec bahrinin ahrem ve ahreb vezinlerinden icat ettiği rubâî vezninin âhenkli olduğunu, bu sebeple çok rağbet gördüğünü belirtir. Şiirlerinde aşırı mübalağalı ibare ve tasvirlerle rastlansa da bunların çoğunun samimi ve sanat endişesinden uzak olduğu söylenebilir. Ona isnat edilen şiirlerde birçok atasözüne rastlanır. Diğer beyitleri ahlâkî hikmetler şeklinde kaleme alınmıştır. Methiye türünde zirve sayılan Rûdekî öbür nazım şekillerini de başarıyla kullanmıştır. Şiirlerinin çoğu yeni mazmunlar ve özlü mânalar ihtiva eder. Kasidedeki üstün mevkiinden dolayı kendisinden sonra gelen büyük kasidediler onu üstat kabul etmiştir. Divanından başka elde bulunan dağınık beyitlerin değişik vezinlerinden Rûdekî'nin bazı mesnevilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan adları bilinenler, Sâmânî Emîri Nûh b. Nasr'ın ve Deylemlî kumandanlardan Mâkân-ı Kâkî ile ünlü vezir Ebû'l-